

Politik Ekonomik Kuram
Dergi Web Sitesi: <http://dergipark.gov.tr/pek>

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye'deki Süreç

M. Balkan Demirdal¹

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi:

Makalenin Yüklendiği Tarih: 16.04.2018

Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 25.04.2018

Jel Kodları: Y80, Z18, R58

Anahtar Kelimeler: Ölüm Cezası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Milletlerarası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.

---

¹ Arş. Gör. Dr. Niğde Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, blndemirdal@yahoo.com

Demirdal, M. B. (2018), “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye’deki Süreç” Politik Ekonomik Kuram, Cilt 2(1)

Özet

Son zamanlarda Türkiye’de hem siyasi hem de toplumsal zeminde, belli suçlara ölüm cezasının tekrar getirilmesi ile ilgili tartışmalar gündemde kendine yer bulmuştur. Bu tartışmalar, ölüm cezasının toplum vicdanı, siyasi hareketler ve adalet kavramları ile ilişkilendirilmesi çerçevesinde yapılırken Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ıskalanmaktadır. Bu çalışma Türkiye’de ölüm cezasının tekrardan kabul edilip edilemeyeceği tartışmalarına Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler bakımından odaklanarak, kronolojik bakımdan bilgi verme amacı ile hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm Cezası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Milletlerarası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi.

Abolishing Death Penalty in International Human Rights Law and Duration in Turkey

Abstract

Recently, in Turkey, on both political and social grounds, the debate upon reintroduction of death penalty for certain crimes finds itself a place on the agenda. While this debate has been and continues to be carried out within the frame of concepts such as public conscience, political movements and justice, it misses out the international treaties in force under Turkish legal system. Hence this paper seeks to elucidate the debate upon whether death penalty should be reintroduced or not by focusing the chronological order of the international treaties in force under Turkish legal system.

Keywords: Death Penalty, European Convention on Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights.

1.Giriş

Günümüzde ölüm cezası uygulanan ülkeler yaygın olarak Asya kıtasında konuşlanmış olmakla beraber, A.B.D.’nin bazı eyaletlerinde de ölüm cezası hala etkin bir şekilde uygulanmakta ve infazları gerçekleştirilmektedir. Buna karşı Kara Avrupası’nda, liberal anlayışa dayanan insan hakları fikirlerinin etkisi ile ölüm cezasının uygulanmadığı ve hatta hukuk düzeninden tamamen çıkarıldığı göze çarpmaktadır² (Gören, 2006:75-76). Avrupa’ya entegre olma aşamasında Türkiye’nin ölüm cezası konusunda liberal insan haklarına dayalı sisteme uygun adımlar attığı söylenebilir. Buna göre mevcut ölüm cezaları hukuk sisteminden çıkarılmış ve liberal insan haklarına ve insan onuru kavramına uygun cezalar getirilmiştir (Gören, 2006: 70). Ancak buna rağmen hem toplum vicdanında hem de siyasi saiklerle bazı suçlara verilen cezalar son zamanlarda kamuoyunda sıkça tartışılmaktadır.

Özellikle Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 103. maddesinde düzenlenen “Çocukların Cinsel İstismarı” başta olmak üzere, TCK’nın altıncı bölümünde yer alan “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” ile 15 Temmuz darbe girişimi sonrası tartışılmaya başlanan başta TCK’nın 309. maddesinde düzenlenen “cebir ve şiddet kullanarak Anayasanın öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya çalışmak” suçuyla, Md. 310’da düzenlenen “Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı” suçuna ölüm cezasının tekrar getirilmesi gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu tartışmalar toplum vicdanı ve siyasi saiklere dayanmakla beraber, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin esasları ve ne gibi sınırlamalar getirdiği önemsenmemektedir.

Tüm bu siyasi ve toplumsal hareket noktalarına rağmen, öncelikle halen taraf olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmelerinin şartları ve ne getirdiği önemlidir. Bu bağlamda çalışmada söz konusu sözleşmeler irdelenecek ve Avrupa’daki insan hakları anlayışına ölüm cezası ile ilgili ne gibi sınırlamalar getirdiği irdelenerek, son olarak Türkiye’nin son durumu ve gelecekte neler olabileceği kısaca tartışılacaktır.

---

² Günümüzde sadece 20’nin altında ülkede idam cezası uygulanmaktadır. Çin, İran, Suudi Arabistan ve A.B.D., dünyadaki ölüm cezalarının %94’ünü infaz etmektedirler.

<http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-facts-eng>

2. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, 6. maddesinde yaşam hakkını düzenlemekle beraber, ölüm cezası istisnasına yer vermektedir. Buna göre madde;

“1. Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır. Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınmaz.

2. Ölüm cezasını kaldırmamış olan ülkelerde idam hükmü, ancak suçun işlendiği anda yürürlükte olan yasalara uygun olarak ve bu Sözleşme ile Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümlerine aykırı olmamak şartı ile, en ağır suçlar için verilebilir. Bu ceza ancak yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş kesin bir karar üzerine uygulanabilir.

3. Yaşamdan yoksun bırakma eyleminin soykırım suçunu oluşturması durumunda, bu maddenin hiçbir hükmünün Sözleşme'ye Taraf Devletlerden hiçbirine Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümlerinden doğan herhangi bir yükümlülüğüne herhangi bir biçimde aykırılık olanağını vermeyeceği açıktır.

4. Ölüm cezasına çarptırılan herkesin, cezanın affedilmesini ya da daha hafif bir cezaya çevrilmesini istemeye hakkı vardır. Genel af, özel af ya da ölüm cezasının değiştirilmesi kararı her durumda verilebilir.

5. Ölüm cezası onsekiz yaşın altındaki kimseler tarafından işlenen suçlar için verilemez ve hamile kadınların idam cezaları yerine getirilemez.

6. Bu maddenin hiçbir hükmü, Sözleşme'ye Taraf herhangi bir Devlet tarafından, idam cezasının kaldırılmasını geciktirmek ya da önlemek için kullanılamaz.”

Şeklinde düzenlenmiştir. MSHS'nin 6. maddesinde hangi sebeplerle ölüm cezası verilmesi gerektiği tahdidi olarak sayılmıştır. Ölüm cezası verilebilmesi için, öncelikle çok ağır ve ciddi bir suçun varlığı aranmıştır. Yani esasen ölüm cezasının verilebilmesi için ölçülülük ilkesine uygun olarak, verilecek cezanın işlenen suç ile orantılı olması aranmıştır (Van Dijk ve Van Hoof, 1998:303). Bu niteliklerde bir suçun varlığı halinde ise; adil ve usulüne uygun yargılama hakkının bütün güvencelerine tam olarak riayet edilerek cezanın verilmesi, af ya da cezanın hafifletilmesini talep hakkının her koşulda tanınması; suç işleme tarihinde 18 yaşından küçük olanlara bu cezanın verilememesi; hamile kadınların ölüm cezasının infaz edilmemesi gibi unsurlar yer almaktadır (Shabas, 1997: 301).

MSSH md. 4’e göre, taraf devletler;

“ulusun yaşamını tehdit eden kamusal tehlike ortaya çıktığı ve bunun varlığı resmi olarak ilan edildiği zaman, sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinden sapma teşkil eden önlemleri (...) alabilirler”.

Ancak bu hallerde bile aykırı önlemlere konu kılınamayacak haklar vardır ve yaşam hakkını düzenleyen md. 6 bunlar arasında sayılmıştır. O halde, ölüm cezası istisnası için getirilen ve yukarıda sıralanan kayıtlamalar, istisnai rejimlerin varlığı ve uygulanması dönemleri için de geçerlidir.

Türkiye ise MSSH’yi 15/08/2000 tarihinde imzalamıştır. Söz konusu belge, Türkiye bakımından 23/12/2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır. Böylece Türkiye, MSSH’nin 6. maddesinde yer alan yaşama hakkı ve ölüm cezası için getirilen koşulları kabul etmiştir. MSSH’nin 4. maddesinde ulusun yaşamını tehdit eden kamusal tehlike ortaya çıktığı zaman sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerden sapma teşkil eden önlemlerin alınabildiği düzenlenmişse de, 6. maddede yer alan yaşama hakkı ve ölüm cezası düzenlemeleri istisna getirilemeyecek düzenlemeler olduğundan her koşulda Türkiye’nin uyması gerektiği unutulmamalıdır.

3. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Ek Seçimlik 2 No’lu Protokolü

MSSH’ne imza koymuş bulunan devletlerin imzasına açılan Ek Seçimlik 2 No’lu Protokol, 11.07.1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ek Seçimlik 2 No’lu Protokol, aşağıda inceleyeceğimiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AIHS) 6 No’lu Protokolü gibi “barış zamanı-savaş zamanı ayırımını öngörerek ölüm cezasını “barış zamanı” bakımından kaldıran bir belgedir. Protokolün 1. ve 2. maddelerinde bu durum;

Madde 1 “1. Bu Protokole Taraf bir Devletin egemenlik alanında bulunan hiç kimse idam edilemez.

2. Her bir Taraf Devlet, kendi egemenlik alanı içinde ölüm cezasını kaldırmak için gerekli bütün tedbirleri alır.”

Madde 2 “1. Bu Protokolü onaylama ve Protokole katılma sırasında konulan, savaş sırasında işlenen askerî nitelikteki çok ciddi suçlar için verilen mahkûmiyet kararına

uygun olarak savaş zamanında ölüm cezasının infazını öngören çekince dışında, bu Protokole konulan herhangi bir çekince kabul edilemez.”

İbareleri ile açıkça belirtilmiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere Ek Seçimlik 2 No’lu Protokolün 2. maddesinin 1. fıkrasına göre, savaş zamanı ön şartı gerçekleşmiş bile olsa, çok ciddi nitelikli askeri suç olmadıkça ölüm cezasının verilmesi mümkün değildir. Ayrıca Ek Seçimlik 2 No’lu Protokolün aynı maddesinde, savaş zamanında çok ciddi nitelikli askeri suçlar için verilebilecek olan ölüm cezası mahkûmiyetinin sadece savaş zamanı içinde infaz edilmesine imkân verilmektedir (Gören, 2006:73-74).

Türkiye bu protokole 06/04/2004 tarihinde imza koymuştur. Daha sonra da onaylamak üzere “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”u çıkarmıştır³. Sonuç olarak da söz konusu protokol Türkiye bakımından 02/06/2006 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır. Böylece ölüm cezası Türkiye açısından, ciddi nitelikli askeri suçlar haricinde savaş zamanı varlığını sürdürmekte iken barış zamanı açısından tamamen kaldırılmış bulunmaktadır.

4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 No’lu Ek Protokolü: Barış Zamanı Ölüm Cezasının Kaldırılması

BM bünyesinde hazırlanan uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelere istinaden oluşturulan kurumlar aracılığı ile insan haklarının korunması yanında bölgesel düzeyde yapılacak sözleşmeler ve oluşturulacak kurumlar vasıtası ile insan haklarının korunması da oldukça önemlidir. Özellikle Avrupa için son derece önemli adımlar atılmasını sağlayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurumu bölgesel düzeyde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından büyük katkı vermektedir.

Tam adı İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi olan AİHS’nde, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 No’lu Protokol ise ölüm cezasının bölgesel alanda ortadan kaldırılması adına ilk düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Van Dijk ve Van Hoof, 1998:678-681). Söz konusu Protokol, 28.04.1983’te imzaya açılarak ve oldukça kısa

³ Resmi Gazete, Sayı No: 25984, 02.112005, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051102.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051102.htm>, (E.T. 10.05.2013).

bir zamanda 5 onay şartını gerçekleştirerek, 01.03.1985 tarihinde yürürlüğe girerek eklenmiştir. 6 No’lu Protokol de, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Ek Seçimlik 2 No’lu Protokolü gibi barış zamanı-savaş zamanı şeklinde ikili bir ayrımı öngörmektedir. 6 No’lu Protokolün 1. maddesinde;

“Ölüm kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez”

Hükmü getirilerek, barış zamanında ölüm cezasını bütünüyle kaldırmaktadır. Protokolün 2. maddesinde ise;

“Bir devlet barış zamanında ya da yakın savaş tehdidi durumunda işlenen suçlar bağlamında, yasalarında ölüm cezasına ilişkin hüküm bulundurabilir”

diyerek savaş zamanı dışında yakın savaş tehlikesi zamanlarında işlenmiş olan eylemler bakımından da ölüm cezası yaptırımına yer vermiştir (Anayurt, 2004:147 ; Gomien vd., 1996:96 ; Harris, 2013:773).

6 No’lu Protokol, istisna alanını “savaş zamanında” ya da “yakın savaş tehdidi durumunda” işlenen suçlar şeklinde iki kategori olarak belirlemiştir. Ancak belirtmek gerekir ki bu, 6 No’lu Protokole taraf olacak bir devletin zorunlu olarak ulusal mevzuatında anılan istisna kategoriyi muhafaza edeceği anlamına gelmemektedir. Söz konusu istisna kategorisinin tanınmasının nedeni, ölüm cezasını asgari olarak barış zamanı bakımından mutlak olarak kaldırırken, savaş zamanı için bu cezayı yine de yürürlükte tutmak isteyebilecek olan devletlerin de 6 No’lu Protokole taraf olabilmelerinin önünü açmaktadır. Buna rağmen Avrupa Konseyi üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğunun ulusal mevzuatında ölüm cezasının, bütün suçlar bakımından kaldırılmış olduğunu bilmekte fayda bulunmaktadır. Protokolün 2. maddesinin 2. fıkrasında yer alan;

“.....İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.”

hükmü ile taraf devletlerin savaş ya da yakın savaş dönemlerinde hangi suçlar için ölüm cezası öngördüklerini önceden belirleyip Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne göndermek ile zorunlu oldukları da unutulmamalıdır. Böylece savaş ya da yakın savaş dönemi için de ölüm cezasının uygulanması bakımından insan haklarının bölgesel düzeyde koruma mekanizmasının söz sahibi olduğu söylenebilir.

Türkiye 6 No’lu Protokolü 15.01.2003 tarihinde imzalamıştır ve onaylamak üzere 26.06.2003 Tarih ve 4913 Sayılı “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin 11 No’lu Protokol ile Değişik Avrupa Sözleşmesine Ek 6 No’lu Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”u çıkarmıştır⁴. Daha sonra Bakanlar Kurulunun 15.08.2003 tarih ve 2003/6069 sayılı kararı ile bu protokolün onaylanması kararlaştırılmış ve nihayet protokol Türkiye bakımından 01/12/2003 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13 nolu Ek Protokolü: Ölüm Cezasının Tamamen Kaldırılması

03.05.2002 tarihinde Bakanlar Komitesinin Vilnius toplantısında imza ve onaya açılan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına ilişkin 13 No’lu Protokol, devletlerin tamamına yakını tarafından imzalanmış ve 19 devlet tarafından onaylandıktan sonra gerekli koşulları sağlayarak 01.07.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Anayurt, 2004:155).

13 No’lu protokol ölüm cezasını barış zamanında olduğu gibi savaş veya yakın savaş tehdidi altında da kaldırmaktadır. Bu bağlamda 6 No’lu Protokoldeki savaş zamanı barış zamanı ayrımı tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Yani ölüm cezası artık hangi zaman olursa olsun herhangi bir suçun cezası olarak infaz edilemeyecektir (Anayurt, 2004: 155 ; Harris, 2013:773). 13 No’lu Protokolün 2.maddesinde;

“AİHS md.15 çerçevesinde, bu protokol hükümlerinden hiçbir sapma yapılmayacaktır”

hükmüne yer verilmiştir. Bunun anlamı, 13 No’lu Protokolün tarafı devletlere, AİHS md. 15’te öngörülen ve savaş zamanı ve diğer kamusal tehlike hallerinde uygulanabilirliği bulunan olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma olanağının tanınmadığıdır. Dolayısıyla her ne olursa olsun protokole taraf olan devletlerin, ulusal hukuklarında halen mevcutsa, ölüm cezalarını kaldırmaları ve protokole uygun düzenlemeler ışığında ulusal hukuklarında düzenlemelere gitmeleri gerekmektedir (Harris, 2013:773).

⁴ Resmi Gazete, Sayı No.25155, 01.07.2003, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030701.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030701.htm>, (E.T. 10.05.2013).

AİHM verdiği kararlar ile 6 ve 13 No’lu Protokollerin isabetli bir şekilde taraf devletlerce uygulanması yolunda oldukça aydınlatıcı yorumlara imza atmıştır. Örnek olarak AİHM için salt ölüm cezasının ulusal hukuk mevzuatından çıkarılması protokole uygun davranmak için yeterli değildir. Ölüm cezasına mahkum edilme riskine karşı AİHM;

“bir yabancı, kendisine ölüm cezası verildikten sonra ciddi olarak bu cezanın infaz edilmesi riski ile karşılaşabileceği bir ülkeye iade edildiğinde...” (Bader and Kanbo/Sweden, No. 13284/04, 08.11.2005, p.42)

şeklindeki tanımlama ile birlikte, taraf devletin, AİHS md.2 ve 6 No’lu Protokolün 1.maddesi bağlamında sorumluluğunun gündeme gelebileceğini belirtmektedir (Harris, 2013:773). Ölüm cezasını kaldıran birçok ülke de iç hukuklarında ölüm cezası bulunan ülkelere suçluların geri verilmesini yasaklayıcı hükümler koyarak Protokole uygun düzenlemelere imza atmışlardır (Gören, 2006:79-80).

Örneğin Razaghi/İsveç kararında (Razaghi/Sweden, No. 64599/01, 25.01.2005), Razaghi aslen İran vatandaşı olup, İsveç devletinden Kasım 1998 tarihinde sığınma talebinde bulunmuştur (Razaghi/Sweden, p.10). İsveç Ulusal Göç Kurulu ise başvuruyu reddetmiş ve başvuranın İran’a gönderilmesi talimatını vermiştir (Razaghi/Sweden, p.11). Razaghi, İran’a gönderilmesi durumunda bir mollanın eşiyle ilişkisi olduğu gerekçesi ile önce kırbaçlanacağını ardından da taşlanarak ölüm cezası ile karşılaşacağını ileri sürerek (Razaghi/Sweden, p. 10, 12), İsveç’in sığınma talebini reddederek AİHS’nin 2., 3. ve 6 No’lu Ek Protokolün 1. maddesine uymadığını iddia etmiştir. Başvuruyu inceleyen AİHM, İsveç Yabancılar Kurulunun Eylül 2004’te ihraç kararını iptal ettiğini belirterek, Razaghi’ye daimi oturma izni verildiğini vurgulamıştır (Razaghi/Sweden, p.16). Başvuranın İran’a gönderilme riski ortadan kalktığı ve İsveç hükümeti 6 No’lu Ek Protokole uygun olarak her türlü önlemi aldığı için sorunun ortadan kalktığını tespit eden AİHM, AİHS’nin 37. maddesine göre davayı kayıttan düşürmüştür (Razaghi/Sweden, p.17-19). Ancak görüldüğü üzere AİHM, davayı kayıttan düşürmeden önce, İsveç hükümetinin başvuranın ölüm cezası ile karşı karşıya kalmaması için her türlü tedbir ve önlemi almadığını incelemiştir.

Ölüm cezasına mahkûm edilme riskine karşın taraf devletlerin alacağı önlemlerin AİHM’nce makul bir derecede tutulduğu ise unutulmamalıdır. Nitekim Salem/Portekiz davasında (Salem/Portugal, No. 26844/04, 09.05.2006), 1993 yılında Bombay’de düzenlenen terör saldırılarının baş şüphelisi olan başvuranın iadesi için Hindistan, Portekiz hükümetine güvence

vermiş ve şüphelinin suçlu bulunması durumunda ölüm cezasına ya da 25 yılı aşan hapis cezasına mahkûm edilmeyeceğini taahhüt etmiştir. Başvuranın iadesini sağlayan Portekiz hükümetine karşı AIHM’nde ihlal iddiası ile dava açan başvurucunun talebini AIHM açıkça dayanaktan yoksun bularak kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme gerekçesinde Hindistan hükümeti tarafından Portekiz’e verilen siyasi ve diplomatik güvencelerin yeterli olduğu kanısındadır.

Türkiye ise aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız süreçle, ölüm cezasını her türlü suç bakımından kaldıran 13 No’lu Protokolü onaylayıp yürürlük kazanmasından önce, Anayasa ve Türk Ceza Kanunu’nda ölüm cezasının kaldırılması ile ilgili gerekli değişiklikleri yapmıştır. Bu reform hareketlerinden sonra da 13 No’lu Protokole 09.01.2004 tarihinde imza koymuştur. Türkiye 13 No’lu Protokolü onaylamak üzere, 16.10.2005 Tarih ve 5409 Sayılı “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek, Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına Dair 13 No’lu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” u çıkarmıştır. Bunun ardından, Bakanlar Kurulunun 17/11/2005 Tarih ve 2005/96849 sayılı kararı ile bu protokolün onaylanması kararlaştırılmış ve nihayet 13 No’lu Protokol Türkiye bakımından 01/06/2006 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

6. Türkiye’de Ölüm Cezasının Kaldırılması Süreci

Türk hukukunda, başta mülga olan 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunun ve 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu olmak üzere, 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun ile 6831 sayılı Orman Kanununda ölüm cezasına yer verilmiştir (Sokullu Akıncı, 1996:672-678). Bu kanunlar dışında; 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında da ölüm cezasına izin veren veya ölüm cezası ile ilgili düzenlemeler dikkat çekmektedir. Söz konusu Anayasalardaki düzenlemelere göreyse mahkemelerce verilen ölüm cezalarının infaz edilebilmesi için Meclisin bu konuda karar alması veya kanun çıkarması gerekmektedir.

Günümüzde ölüm cezasının Türk hukuk sisteminden tamamen çıkarılmasından önceki döneme bakacak olursak, ölüm cezasının infazının özellikle 12 Eylül Askeri Darbesi sonrası genel olarak gerçekleştirilmediği dikkat çekmektedir. Özellikle 1984’ten sonra mahkemelerce verilen ölüm cezalarına karşı Meclis, verilen ölüm cezalarının infaz edilmemesi yönünde bir eğilim göstermiş ve ölüm cezalarının infazına yönelik kanun çıkarılmamıştır (Gemalmaz, 2006:17-18). 1984 öncesi döneme bakıldığında da ölüm cezasının en çok, ülkede yaşanan askeri rejim

dönemlerinde ve siyasi saiklerle infaz edildiği görülmektedir. Bu bağlamda ölüm cezasının uygulandığı dönem sonrasında hem siyasi hayatta hem de toplum vicdanında her zaman tartışılır durumda olduğu ve ölüm cezasının sonraki yıllarda tasvip edilmediği söylenebilir (Ateşoğulları, 1997:124).

Ölüm cezasının infaz edilmemesine ilişkin fiili eğilimi takiben önemli bir adım, ilk olarak 2001 yılında, 4709 sayılı Kanunla Anayasa’da yapılan değişiklikle atılmıştır. Bu düzenlemeyle, “savaş, savaş tehdidi ve terör suçları” halleri dışında ölüm cezası verilemeyeceği öngörülmüştür. Böylece ölüm cezasının alanı, bu üç durumla sınırlı olarak daraltılmıştır. Anayasada yapılan bu değişiklikten sonra, 2002 yılında çıkarılan 4771 sayılı Kanunla, Anayasaya uyum sağlamak için ilgili mevzuattaki ölüm cezaları müebbet ağır hapis cezasına çevrilmiştir.

2001 ve 2002 yıllarındaki bu gelişmelerin ardından Türkiye, AB’ye giriş sürecinde 2003 yılında, 1985 yılında yürürlüğe girmiş olan ve “savaş zamanı ya da yakın savaş tehdidi” dışında ölüm cezasını kaldıran Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 No’lu Protokolü imzalamış ve onaylamıştır. Aynı yıl Avrupa Konseyinin “Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına İlişkin” 13 No’lu Protokolü yürürlüğe koyduğu unutulmamalıdır. Bu minvalde Türkiye’nin salt 6 No’lu Protokolü izmalayıp onaylaması kuşkusuz yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla Türkiye 6 No’lu Protokolü onayladıktan sonra 13 No’lu Protokolün imza ve onayı için iç hukukunda gerekli düzenlemeleri yapmaya başlamıştır. Türkiye, 2004 yılında 5170 sayılı Kanunla ölüm cezasını Anayasadan tümüyle çıkarmıştır. Söz konusu Anayasa değişikliği sonrasında da 1 Haziran 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu’nda ölüm cezasına yer verilmemiştir. Türkiye, iç hukukunda ölüm cezasını her koşulda kaldırdıktan sonra, 2004 yılında imzaladığı “Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına İlişkin” 13 No’lu Protokolün onaylanma işlemlerini 2006’da tamamlamış ve yürürlüğe koymuştur. Aynı zamanda 2006 yılında Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin, ölüm cezasının, savaş zamanında işlenen çok ciddi askeri suçlar hariç kaldırılmasını öngören İkinci Seçmeli Protokolü de uygulamaya sokulmuştur. Ancak bundan önce ölüm cezası mevzuattan çıkarıldığından, buradaki savaş zamanı istisnasının önemi yoktur.

Yukarıda değindiğimiz gibi gerekli düzenlemeler yapılmadan önce Türk Ceza Kanunu ve Anayasa dışında farklı kanunlarda da ölüm cezalarına yer verilmiştir. Bu kanunlardan bir tanesi de Askeri Ceza Kanunudur. Türk Ceza Kanunu ve Anayasada gerekli düzenlemeler yapıp uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun değişiklikler ortaya korsa da, Askeri Ceza Kanununda halen ölüm cezasına yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu bakımdan hem Anayasaya hem de 13 No’lu Ek Protokole uygun hale getirilmesi bakımından Askeri Ceza Kanununda da en kısa zamanda gerekli düzenlemelerin yapılarak kafalardaki soru işaretlerinin giderilmesi elzem gözükmektedir.

Avrupa Birliği, üyelik için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ilişkin 6 ve 13 No’lu Protokollere ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin, ölüm cezasının kaldırılmasına dair İkinci Seçmeli Protokolü’ne taraf olmayı koşullar arasında saymaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği, Türkiye’nin uluslararası insan hakları sözleşmelerine uyumlu hale getirmek için iç hukukunda yaptığı tüm bu yasal değişiklikleri yakından takip etmiş ve bunların ilgili protokollerle uyumunu da incelemiştir. Örneğin Avrupa Birliği 2001’deki Anayasa değişikliğini değerlendirirken, Anayasada yapılan değişiklikte, 6 No’lu Protokol’de bulunmayan “terör suçları”nın da ölüm cezası için istisna sayılmasına değinmiştir. Bu durumun 6 No’lu Protokole uygun olmadığı ve gerekli değişikliklerin yapılması gerektiği 2001 yılı Düzenli İlerleme Raporunda⁵ şöyle ifade edilmiştir;

“Anayasanın değiştirilen 38.inci maddesi, idam cezasının kapsamını, terör suçları, savaş zamanı ve olası bir savaş durumunda işlenen suçlarla sınırlamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 No.lu Protokolü, savaş suçlarına idam cezası getirilmesine izin verirken, terör suçları için getirilen istisna, 6 No.lu Protokole uygun değildir (herhangi bir istisna getirilmesine izin verilmemektedir). Değiştirilen bu maddenin uygulanabilmesi için, Ceza Kanununda yasal değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bu yasal değişiklikler, Türkiye’nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 No.lu Protokolünü imzalama durumunda olup olmadığı konusunda değerlendirme yapılabilmesine olanak verecektir (AB İlerleme Raporu, 2001:21)”.

---

⁵ Türkiye’nin AB’ne Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 13.11.2001, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf, (E.T. 10.05.2013)

Avrupa Birliği ölüm cezasının kaldırılması hakkında yapılan yasal değişikliklerin dışında, ölüm cezasının iç hukukta uygulanıp uygulanmamasını, ölüm cezalarının infazı durumunu da yakından takibe almıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği Türkiye’de ölüm cezalarının infazı ile ilgili, infazın fiilen gerçekleştirilmemesi hususunu vurgulayarak, özellikle PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın ölüm cezasına mahkûm edilmesi üzerinde durmuştur. Söz konusu durumla ilgili olarak İlerleme Raporunda;

“Rapor dönemi süresince, mahkemeler, Terörle Mücadele Yasası çerçevesinde idam cezası vermeye devam etmiştir. 2000 yılında 17 kişi, Ocak - Ağustos 2001 döneminde de 10 kişi idama mahkûm edilmiştir. Ancak, idam cezasının yerine getirilmemesine ilişkin 1984 yılından bu yana var olan -fiili moratoryum hâlâ sürdürülmektedir. Abdullah Öcalan davasında, Türk yetkililer, AİHM’nde devam eden dava tamamlanuncaya kadar cezanın infaz edilmesini ertelemeye karar vermiştir (AB İlerleme Raporu, 2001:22)”.

tespitleri yapılarak Türkiye’de her ne kadar ölüm cezası verilse de infazına ilişkin “fiili moratoryum” olduğu söylenerek bir olumlama yapılsa da, özellikle Abdullah Öcalan’ın davası özelinde Türkiye’ye Avrupa Birliği’nin şüpheli bir bakışı olduğu söylenebilir. 2001 yılı sonrası ise yukarıda değindiğimiz gibi Türkiye bu ikircikli durumu sona erdirmek için gerekli adımları atmış ve Askeri Ceza Kanunu hariç olmak üzere her koşulda ölüm cezasını iç hukukundan çıkarmıştır.

7. Sonuç

İnsanoğlunun Dünya’daki macerasına bakıldığında, insan hakları kavramının liberal perspektif ile ele alınarak tanımlanması, son derece yenidir. 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye ve sınırlarını çizmeye başlayan insan haklarının günümüzde halen gelişmekte olduğu ve çağın ihtiyaçlarına ve yaşam şartlarına göre şekillendiği söylenebilir. Bu bakımdan önceleri “Yaşama hakkına” uluslararası insan hakları hukukunda ölüm cezası istisnası getirilmişken, günümüzde uluslararası insan hakları sözleşmelerine getirilen ek protokoller ile bu istisnalar kaldırılmaktadır.

Nitekim BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’ne getirilen Ek Seçimlik 2 No’lu Protokol ile ölüm cezasının barış zamanı ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Buna rağmen sözleşmenin ve Ek Seçimlik Protokolün tam manası ile amacına ulaştığını söylemek zordur. Dünya’da hala A.B.D.’nde ve Asya ülkeleri ağırlıklı olmak üzere ölüm cezasının iç hukukta yer aldığı ve infaz edildiği görülmektedir. Ancak bu görünüm Türkiye’nin tam üyelik için

ilişkilerini sürdürdüğü, liberal Batı uygarlığının tam manası ile temsilcisi olan Avrupa için geçerli değildir.

Avrupa’daki ülkeler ve AİHS’ne taraf olan üye devletlere bakıldığında, ölüm cezası günümüzde artık iç hukukta ya yoktur ya da uygulanmamaktadır. 6 No’lu Protokole Rusya hariç AİHS’ne taraf olan tüm devletler taraftır. Savaş zamanında da ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik olan 13 No’lu Protokol ise 6 No’lu Protokol kadar etkili olmasa da, günümüzde taraf devletlerin büyük çoğunluğu tarafından onaylanmıştır. AİHS’ne taraf olan devletler içerisinde sadece Rusya’nın tutumu rahatsız edici gözükse de, Rusya’nın da ölüm cezasının uygulanması konusunda moratoryum uyguladığı görülmektedir (Harris vd., 2013:62). Söz konusu bilgiler ve devletlerin ölüm cezasından vazgeçme yönündeki istikrarlı uygulamaları⁶, AİHS’nde yer alan yaşama hakkı bakımından da, idam cezasının artık her durumda yasaklandığı söylenebilir.

Türkiye bakımından değerlendirildiğinde ise 2002 yılından itibaren Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun olarak iç hukukunda da gerekli adımları atmaya başladığı dikkat çekmektedir. Ölüm cezasına ilişkin tüm bu yasal değişikliklerde, ülkede 2002 yılından itibaren oluşan yeni devlet iradesinde, Avrupa Birliği’ne üyelik politikasının da etkili olduğu belirtilmelidir. Türkiye geldiği noktada 6 ve 13 No’lu Ek Protokollere uygun düzenlemelere imza atarak mevzuatını AİHS’ne uygun hale getirmiştir. Bu bağlamda gelecek zamanlarda da AİHS’ne paralel adımlar atmak isteyen Türkiye için idam cezasının geri gelmesi olası gözükmemektedir. Dolayısıyla yakın zamanda 15 Temmuz darbe girişimi ve çocukların cinsel istismarı başta olmak üzere Türk Ceza Kanunu’ndaki bazı suçlara ilişkin ölüm cezasının tekrar getirilmesine dair yapılacak düzenlemelerin Türkiye’nin ilerideki yol haritasını belirleme açısından önemli olduğu söylenebilir. Türkiye’nin, taraf olduğu ve onayladığı uluslararası insan hakları sözleşmelerini yok sayarak bu tarz düzenlemelere gitme kararı, bir anlamda Batı dünyasından kopup kopmama adına vereceği kararlarla paralellik gösterecektir.

---

⁶ Taraf devletlerin uygulamalarına AİHM kararlarında da dikkat çekilmiştir. Nitekim Öcalan/Türkiye kararında mahkeme, ölüm cezası ile ilgili devletlerin uygulamalarında kayda değer gelişmeler yaşandığını belirterek, Rusya hariç, tüm taraf devletlerde barış zamanı ölüm cezasının kaldırıldığı Rusya’da da ceza ile ilgili moratoryum uygulamasına dikkat çekilmektedir (Harris vd., 2013:62).

Kaynakça

Anayurt, Ö. 2004. *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Ateşoğulları, K. 1997. *Bir İnsanlık Suçu: Ölüm Cezası*, Ankara: Belge Yayınları.

Gemalmaz, M.S. 2006. “Türkiye’de Ölüm Cezasının Kaldırılması: Son Gelişmeler”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Sayı: 08, Eylül 2006.

Gomien, D. – Haris, D. – Zwaak, L. 1996. *Law and Practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Germany: Council of Europe Publishing, Germany.

Gören, Z. 2006. “Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.5, S.10, Güz, 2006/2.

Harris D.J. – O’Boyle M. - Bates E.P. – Buckley, C.M. 2013. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Avrupa Konseyi, Türkçe 1.Baskı.

Shabas W. 1997. *The Abolition of Death Penalty in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge.

Sokullu Akıncı, F. 1996. , “Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası”, *Yeni Türkiye*, S.10, Temmuz – Ağustos.

Türkiye’nin AB’ne Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Brüksel, 13.11.2001.

Van Dijk P. ve Van Hoof G.J.H. 1998. *Theory and Practice of European Convention on Human Rights*, Third ed., Den Haag.

Mahkeme Kararları

Razaghi/Sweden, No. 64599/01, 25.01.2005, http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=00_68079

Bader and Kanbo/Sweden, No. 13284/04, 08.11.2005, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-70841>

Salem/Portugal, No. 26844/04, 09.05.2006, *Tematik Bilgi Notu (Ölüm Cezasının Kaldırılması)*, Adalet Bakanlığı Çevirisi, 2015, [http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/hayat/Death%20penalty%20abolition%20\(ÖLÜM%20CEZASININ%20KALDIRILMASI\).pdf](http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/hayat/Death%20penalty%20abolition%20(ÖLÜM%20CEZASININ%20KALDIRILMASI).pdf)

İnternet Sayfaları

Resmi Gazete, Sayı No.25155, 01.07.2003, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/>

Demirdal, M. B. (2018), “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye’deki Süreç” Politik Ekonomik Kuram, Cilt 2(1)

[07/20030701.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030701.htm](http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030701.htm), (E.T. 10.05.2013)

Resmi Gazete, Sayı No: 25984, 02.11.2005,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051102.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051102.htm>, (E.T. 10.05.2013)

<http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-facts-eng> (E.T. 16.05.2013)